

УДК 371.2

Дмитро Чернишов

ЗМІСТ ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ В УМОВАХ РЕГІОНУ

Більш детального пояснення потребує проблема змісту виховної діяльності сучасного загальноосвітнього навчального закладу в умовах регіонального виміру. У сучасній педагогіці зміст виховного процесу визначається як обсяг і характер знань, умінь, навичок, якостей й властивостей особистості, які необхідні індивіду для виконання загальних (універсальних для усіх громадян) соціальних функцій, детермінованих певною системою цінностей суспільства [8, с. 162]. Вважається, що у змісті виховання є своя специфіка, предметом якого є створення умов для духовного розвитку [2, с. 171]. Зміст виховання завжди залежить від мети і завдань виховання, детермінованих характером і змістом даного етапу розвитку суспільства.

Існуюча джерельна база з даної проблеми представлена різноманітними публікаціями, серед яких роботи таких дослідників, як І. Бех, Г. Костюк, Е. Бондаревська, З. Кобилінська, О. Савченко. Але спеціального дослідження з питань мети виховної діяльності загальноосвітнього навчального закладу в умовах регіонального виміру не було.

Мета статті – сформулювати й охарактеризувати зміст виховної діяльності загальноосвітнього навчального закладу в умовах регіонального виміру.

Відповідно до завдань нашого дослідження важливо мати на увазі основні ідеї відбору змісту виховної діяльності сучасного загальноосвітнього навчального закладу з урахуванням особливостей, запитів регіонального простору, авторського підходу до розбудови педагогічного процесу в школі й урахування інтересів і потреб школярів та їх батьків. Зміст виховної діяльності у такому випадку може і повинен бути різноманітним, щоб задовольнити різнобічні потреби регіону й особистості.

Згідно з основними ідеями відбору змісту виховання існує декілька концепцій формування певних моделей змісту виховання.

Так, метою підготовки для регіону достатньої кількості особистостей різних типів доцільно користуватися концепцією Є. Бондаревської, яка вважає, що основними компонентами виховання є: виховання вільної особистості (високий рівень самосвідомості, громадянськості, відчуття власної гідності, самоповаги, самодисципліни, чесності, орієнтації в духовних цінностях життя, самостійність у прийнятті рішень і відповідальність); виховання гуманної особистості (милосердя, доброта, здатність до співчуття, співпереживання, альтруїзм, терпимість, доброзичливість, скромність, готовність до надання допомоги близьким, прагнення до злагоди, добросусідства, розуміння цілей людського життя); виховання духовної особистості (потреба у пізнанні та самопізнанні, красі, рефлексії, спілкуванні, пошуку сенсу життя, автономії, внутрішнього світу, цілісність); виховання творчої особистості (розвиток здібностей, потреби в перетворюючій діяльності, знання, вміння, навички, розвинутий інтелект, інтуїція, життєтворчість); виховання практичної особистості (знання основ економіки, правознавство, господарність, комп'ютерна грамотність, володіння мовами світу, знання народних та релігійних звичаїв, здоровий спосіб життя, фізична згуртованість, естетичний смак, добрі манери, облаштування оселі, забезпечення добробуту родини).

Також при формуванні змісту виховання доцільно використовувати концепцію В. Караковського [3], який вважає, що зміст виховання визначається вісьмома загальнолюдськими цінностями, а саме: Земля – загальний дім людства (люди і природа); Вітчизна (родина); родина; праця; культура; мир (злагода між людьми); людина.

Цікавою для завдань нашого дослідження є програма виховання, в основу якої покладено положення відносин особистості з середовищем. Визначення змісту виховання здійснюється за таким порядком: ставлення до речей; ставлення до природи і тварин; ставлення до окремих людей; ставлення до любові (кохання); ставлення до родини; ставлення до держави; ставлення до праці; ставлення матеріального забезпечення і власності; ставлення до зовнішніх норм життя (до права, правил, ввічливості та примирення); ставлення до моралі; ставлення до світосприймання і релігії; ставлення до науки і знання; ставлення до мистецтва; ставлення до самого себе (до власної фізичного і психологічного життя, до своєї особистості).

В умовах розбудови України як незалежної та вільної держави зростає увага до етнопедагогіки української та інших народів, що мешкають в Україні. Формуючи зміст системи виховної діяльності сучасного загальноосвітнього навчального закладу, слід враховувати багатовіковий досвід родинного та суспільного виховання всіх етносів, що мешкають у певному регіоні. До змісту виховання долучаються елементи культур різних народів

за принципом “діалогу культур”. Також при визначенні змісту виховання у сучасному загальноосвітньому навчальному закладі обов’язково враховується специфіка навчальної (урочної та позаурочної) й позаурочної (позакласної та позашкільної) виховної діяльності, яка здійснюється саме в школі – в діяльності спеціальних суб’єктів виховання (заступника директора школи з виховної роботи, класних керівників або вихователів) та поза школою – в діяльності керівників гуртків, секцій, клубів, дитячо-дорослих профільних об’єднань тощо. Виховання у навчальній та позанавчальній діяльності хоча і має багато спільного, але у кожного з них є своя специфіка: обов’язковий і вибіркоковий характер діяльності школярів, інваріантність і варіативність змісту, задана структура і логіка навчання та вільність спілкування у позаурочній діяльності; одновіковий або різновіковий склад школярів; постійний і змінний склад груп учнів та інші особливості.

Саме з таких позицій розроблені “Основні орієнтири виховання учнів 1-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів України”, які затверджені наказом № 1133 від 17.12.2007 р. Міністерства освіти і науки України. Сучасний зміст виховання в Україні у цьому документі визначається як науково обґрунтована система загальноосвітніх і національних цінностей та відповідна сукупність соціально значущих якостей особистості, що характеризують її ставлення до суспільства і держави, інших людей, природи, мистецтва, самого себе. Виховання здійснюють для ідентифікації вихованця із загальнонавчальними цінностями та якостями. Система цінностей і виявляється через її власні ставлення, а саме: **ціннісне ставлення особистості до суспільства** і держави виявляється у патріотизмі, національній свідомості, правосвідомості, політичній культурі та культурі міжетнічних відносин; **ціннісне ставлення до людей** виявляється у моральній активності особистості, прояві чуйності, чесності, правдивості, працелюбності, справедливості, гідності, милосердя та моральності, совісті, терпимості до іншого, миролюбності, доброзичливості, готовності допомогти іншим, обов’язковості, добросовісності, ввічливості, делікатності, тактовності, вмінні працювати з іншими, здатності прощати і просити пробачення, протистояти виявам несправедливості, жорстокості; показник моральної вихованості особистості – єдність моральної свідомості та поведінки, єдність слова і діла, наявність активної за формою та моральної за змістом життєвої позиції; **ціннісне ставлення до природи** формується у процесі екологічного виховання і виявляється у таких ознаках: усвідомленні функцій природи в житті людини, самоцінності природи; почутті особистої причетності до збереження природних багатств, відповідальності за них; здатності особистості гармонійно співіснувати з природою; по-

водитися компетентно, екологічно безпечно; критичній оцінці споживницько-утилітарного ставлення до природи, яке призводить до порушення природної рівноваги, появи екологічної кризи; вмінні протистояти проявам такого ставлення доступними способами; активній участі у практичних природоохоронних заходах; здійсненні природоохоронної діяльності з власної ініціативи; посиленому екологічному просвітництві; ціннісне ставлення до природи і сформована на його основі екологічна культура є обов'язковою умовою сталого розвитку суспільства, узгодження економічних, екологічних і соціальних чинників розвитку; **ціннісне ставлення до мистецтва** формується у процесі естетичного виховання і виявляється у відповідній ерудиції, широкому спектрі естетичних почуттів, діях і вчинках, пов'язаних із мистецтвом; особистість, якій властиве це ставлення, володіє системою елементарних мистецьких знань, адекватно сприймає художні твори, здатна збагнути та виразити власне ставлення до мистецтва, прагне та вміє здійснювати творчу діяльність у мистецькій сфері; **ціннісне ставлення до праці** є важливою складовою змісту виховання особистості та передбачає усвідомлення дітьми та учнівською молоддю соціальної значущості праці, розвинену потребу в трудовій активності, ініціативність, схильність до підприємництва; розуміння економічних законів і проблем суспільства та засобів їх розв'язання, готовність до творчої діяльності, конкурентоспроможності й самореалізації за умов ринкових відносин, сформованість працелюбності як базової якості особистості; **ціннісне ставлення до себе** передбачає сформованість у зростаючої особистості вміння цінувати себе як носія фізичних, духовно-душевних і соціальних сил та є важливою умовою формування у дітей та учнівської молоді активної життєвої позиції (ціннісне ставлення до свого фізичного "Я").

Саме за допомогою вищезазначеного змісту виховання, на думку розробників документа, може бути досягнута мета виховання, яка розуміється як формування морально-духовної життєвої компетентності особистості, що успішно самореалізується в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал. Виховна мета у такому вигляді є спільною для всіх ланок системи виховання та є критерієм ефективності виховного процесу.

Визначення змісту виховання у програмі "Основні орієнтири виховання учнів 1-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів України" повністю відповідає завданням нашого дослідження. Тому визначений у документі перелік видів ціннісного ставлення особистості була взята нами за основу системи виховної діяльності сучасного загальноосвітнього навчального закладу в умовах регіонального виміру. Але завдання нашого дослідження вимагали певної деталізації змісту виховання з урахуванням саме умов ре-

гіонального виховного простору. Тому головний акцент у змісті системи виховної діяльності сучасного загальноосвітнього навчального закладу в умовах регіонального виміру був зроблений на наданні пріоритетності краєзнавчо-профорієнтаційному напрямку виховання школярів [9].

Логіка нашого вибору полягала в тому, що ефективність системи виховної діяльності сучасного загальноосвітнього навчального закладу в умовах регіонального виміру зростатиме, якщо за рахунок пріоритетності краєзнавчо-профорієнтаційного напрямку роботи буде більше можливостей включити школярів в діяльність краєзнавчого характеру як важливого соціального інституту формування у школярів майбутньої професійної траєкторії, пов'язаної саме з потребами регіону. Крім того, буде більше можливостей інтегрувати ресурси регіонального соціуму за напрямками краєзнавчого та професійного самовизначення школярів, а також для розвитку в педагогів загальноосвітніх навчальних закладів потреби використовувати виховний потенціал профорієнтації школярів відповідно до особливостей регіонального середовища.

З метою надання пріоритетності краєзнавчо-профорієнтаційного напрямку в змісті виховної діяльності сучасного загальноосвітнього навчального закладу в умовах регіонального виміру ми вважаємо за необхідне: **з'ясувати соціально-педагогічні передумови наближення краєзнавства та профорієнтації**, сенс яких полягає у тому, щоб накопичувати і систематизувати соціальний досвід шкільного краєзнавства; узагальнити соціально-культурні й екологічні механізми самоідентифікації особистості, які мотивують школяра і педагога до осмислення власної соціальної позиції як мешканця певного регіону, місцевості, формування конкретного сприйняття соціуму регіону і розуміння своєї ролі, місця в історичній традиції регіону; **визначити соціально-педагогічні умови ефективності краєзнавчо-профорієнтаційної роботи у сучасних загальноосвітніх навчальних закладах**: використання виховних можливостей краєзнавчо-профорієнтаційної роботи як різновиду соціальної діяльності; удосконалення взаємодії школи з соціальними інститутами і їх фахівцями й реалізація виховного потенціалу як основи виконання соціально значущої ролі в профорієнтації школярів в умовах профільного навчання; **розробити, обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність краєзнавчо-профорієнтаційної роботи в рамках системи виховної діяльності** сучасного загальноосвітнього навчального закладу в умовах регіонального виміру; **розробити та запровадити у діяльність сучасного загальноосвітнього навчального закладу комплекс цільових регіональних програм**, які формують професійне самовизначення школярів засобами краєзнавства, що враховують потенціал як навчаль-

ної, так і позанавчальної діяльності, а також виховних зусиль усіх суб'єктів регіонального середовища.

Сутність краєзнавчо-профорієнтаційної роботи у сучасному загальноосвітньому навчальному закладі ми розглядаємо як процес виховання і навчання, спрямований на формування ціннісних орієнтацій, поведінкових норм і спеціальних знань, які сприяють усебічному вивченню певної частини країни, регіону, міста або селища школярами, для яких ця територія вважається рідним краєм; профорієнтаційних пріоритетів, традиційних для нього, і супроводжується формуванням у школярів внутрішньої готовності до самостійного і свідомого вибору професії.

Зміст краєзнавчо-профорієнтаційної роботи у сучасному загальноосвітньому навчальному закладі прямо залежить від середовища, оскільки потреби у краєзнавчих і профорієнтаційних знаннях школяра з сільської місцевості і та учнів міста, яке занадто насичене інженерними комунікаціями, промисловістю й іншими підприємствами, суттєво відрізняються.

Потенціал краєзнавчо-профорієнтаційної роботи як соціально значущої діяльності включає в себе близькі перспективні цілі даної роботи і засоби її реалізації, ресурси, суб'єкти й об'єкти, види, форми і методи краєзнавчо-профорієнтаційної роботи, її результат, а також соціально-педагогічні умови її ефективності.

Зміст краєзнавчо-профорієнтаційної роботи спрямований на представлення школярам необхідних знань і навичок, які сприяють виконанню громадянином обов'язків у галузі збереження природо-культурних цінностей регіону й укріплення політичних і економічних основ стійкого розвитку, життя і діяльності регіону в цілому та кожного його мешканця зокрема, у тому числі самого школяра, неперервному розвитку професійного самовизначення учнів. Система краєзнавчо-профорієнтаційної роботи із зовнішнього відносно учня процесу навчання і виховання трансформується у власний (особистісний) пізнавальний процес.

Схема загальної логіки визначення мети і змісту виховної діяльності загальноосвітнього навчального закладу представлена на рис. 1.

Формування професійного самовизначення школярів у системі краєзнавчо-профорієнтаційної роботи відбувається на трьох ступенях (початкова, основна і старша школи) і включає чотири етапи: формування у молодших школярів поважного ставлення до праці, розуміння її ролі у житті людини і суспільства; розвиток в учнів основної школи уяви про власні інтереси і можливості, накопичення початкового досвіду в різних сферах соціально-професійної практики; формування освітнього запиту, який відповідає інтересам і здібностям, ціннісним орієнтаціям; формування у старших шко-

лярів професійних якостей в обраній сфері праці, корекція професійних планів, оцінка готовності до обраного вкладу трудової діяльності.

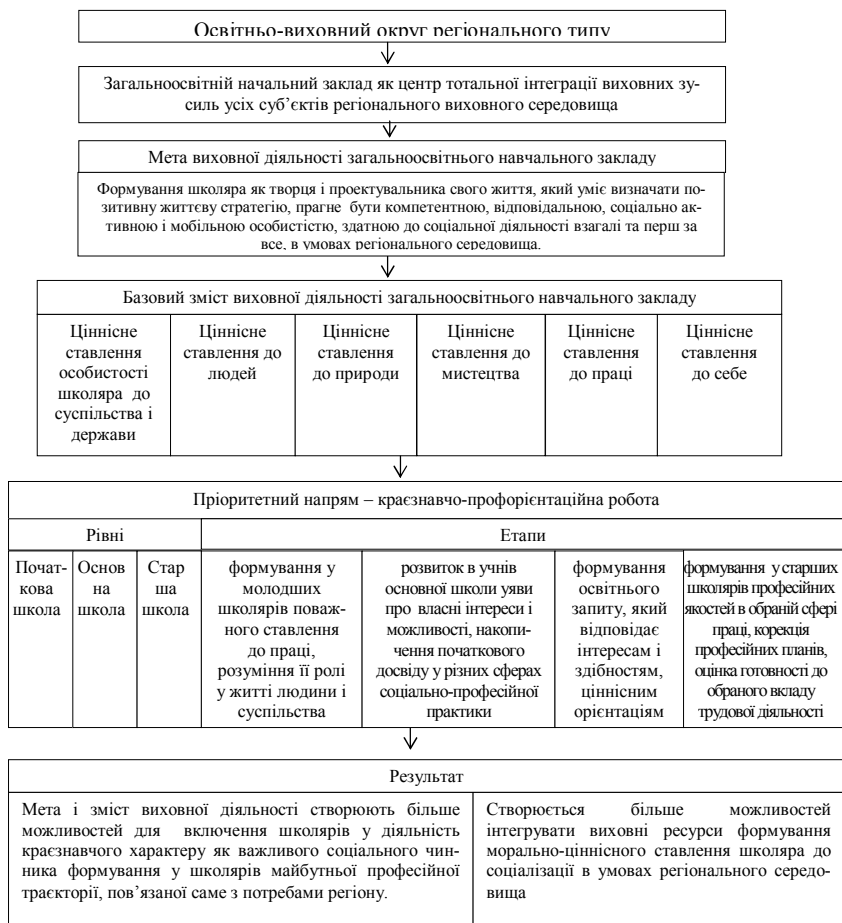

Рис. 1. Схема загальної логіки визначення мети і змісту виховної діяльності загальноосвітнього навчального закладу в умовах регіону

Таким чином, визначення змісту виховної діяльності сучасного загальноосвітнього навчального закладу треба здійснювати з урахуванням нових технологій і форм інтеграції виховних зусиль усіх суб'єктів регіонального виховного середовища.

Основні ідеї вибору змісту виховної діяльності сучасного загальноосвітнього навчального закладу повинні бути пов'язані з особливостями запитів регіонального простору, авторського підходу до розбудови педагогічного процесу та врахувати інтереси і потреби школярів і їх батьків. Зміст виховної діяльності школи в умовах регіонального виміру може і повинен бути різноманітним, щоб задовольнити різнобічні потреби та виклики держави, регіону, особистості.

Основний базовий зміст виховної діяльності загальноосвітнього навчального закладу визначається як науково обґрунтована система загальноосвітніх та національних цінностей і відповідна сукупність соціально значущих якостей особистості, що характеризують її ставлення до суспільства і держави, інших людей, природи, мистецтва, самої себе.

Головний акцент у змісті системи виховної діяльності сучасного загальноосвітнього навчального закладу в умовах регіонального виміру треба робити на пріоритетності краєзнавчо-профорієнтаційного напрямку виховання школярів. Пріоритетність краєзнавчо-профорієнтаційного напрямку дає більше можливостей для включення школярів у діяльність краєзнавчого характеру як важливого соціального чинника формування у школярів майбутньої професійної траєкторії, пов'язаної саме з потребами регіону. Крім того, створюється більше можливостей інтегрувати виховні ресурси формування морально-ціннісного ставлення школяра до соціалізації в умовах регіонального середовища.

1. Бех І. Д. Психологічні джерела виховної майстерності : навч. посібник / І. Д. Бех. — К. : Академвидав, 2009. — 248 с.
2. Вульфів Б. З. Основи педагогіки / Б. З. Вульфів, В. Д. Іванов. — М., 2000. — 171 с.
3. Караковский В. А. Статья человеком. Общечеловеческие ценности – основа целостного учебно-воспитательного процесса / Владимир Абрамович Краковский. — М., 1993. — 80 с.
4. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти. Затверджено рішенням колегії МОНУ від 28.02.96 р. № 2/4-8. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua>
5. Національна доктрина розвитку освіти / Кремень В. // Освіта і наука України: шляхи модернізації (факти, роздуми, перспективи). — К. : Грамота, 2003. — С. 178—201.
6. Проскурнін В. М. Організаційно-педагогічні особливості практичної реалізації проєктивної моделі організації освітнього округу регіонального типу в освітньому просторі як інноваційної відкритої педагогічної системи / В. М. Проскурнін // Наукова скарбниця освіти Донеччини. — 2011. — № 1 (8). — С. 66-70.
7. Сорока Г. І. Сучасні виховні системи та технології : навчально-методичний посібник для керівників шкіл, вчителів, слухачів ІПО / Г. І. Сорока. — Харків : Веста; Видавництво “Ранок”, 2002. — 128 с.

8. *Стефановская Т. А.* Педагогика: наука и искусство / *Т. А. Стефановская.* — М., 1998. — 162 с.
9. *Терентьева Е. Г.* Социально-педагогические условия организации краеведческо-профориентационной работы учащихся общеобразовательных школы малого города : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.02 – теория и методика обучения и воспитания (социальное воспитание, уровень профессионального образования) / *Елена Геннадьевна Терентьева.* — М., 2010. — 22 с.
10. *Kobylińska Z.* Wychowanie w kulturze pokus / *Zdzisława Kobylińska* // *Odczarowania. Człowiek w społeczeństwie* / red. *M. Urban.* — Kraków : WAM, 2007. — 221-231 s.

Стаття надійшла до редакції 21.08.2012

Д. Чернышев

Содержание воспитательной деятельности современного общеобразовательного учебного заведения в условиях региона

В статье обосновано, сформулировано и охарактеризовано содержание воспитательной деятельности современного общеобразовательного учебного заведения в условиях регионального измерения.

Ключевые слова: воспитательная деятельность, содержание, общеобразовательное учебное заведение, региональное измерение.

D. Chernyshov

The Content of the Educational Activity of a Modern General Education School under the Conditions of a Region

The article grounds, formulates and characterizes the content of the educational activity of a modern general education school under the conditions of the regional measurement.

Key words: educational activity, content, modern general education school, regional measurement.

Рецензент – кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник Л. Ю. Султанова